

UDK 316.335.55 (497.11-12 Александравац)
314.83 (497.11-12 Александравац)

Александровац (Бабушница)^[55]

Марија Цветковић
Драган Тодоровић

[55] Припремљено у оквиру пројекта „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије“ (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете и науке РС.

Уводна разматрања

Саговорници и информатори

Прикупљање упитником тражених података започето је 25. фебруара 2011. године, најављеном посетом надлежнима у Општинској управи Бабушница. Помало смо страховали од хладног бирократског пријема, а дочекало нас је јужњачко гостопримство расположених домаћина, спремних да нам на располагање ставе све релевантне податке којима су располагали о стању у бабушничком крају. Посебну захвалност дугујемо председнику Општине Златку Алексићу, начелнику Одељења за непривредне делатности и општу управу, Милораду Поповићу и агилном приправнику Ивану Димитријевићу.

У издвојеној канцеларији, заједничком разговору придружили су се Слободан Стаменковић, председник Месне заједнице Александровца, Драган Цветковић, социјални радник пореклом из Александровца, који се након запослења у Центру за социјални рад трајно настанио у Бабушници и Небојша Ђорђевић, наставник у Гимназији у Бабушници, житељ Александровца.

Другу посету, 27. и 28. августа 2011. године, наменили смо разговору са мештанима Александровца и упознавању са њиховим погледима на квалитет живота, визији сопствене будућности и перспективи развоја села. Настојећи да постигнемо обиље у прикупљеним одговорима, изабрали смо саговорнике различите старосне структуре, образовања и начина живота. Саговорници су нам били: Слободан Стаменковић (слика 1), председник месне заједнице, рођен у селу 1948. године, човек са богатим животним искуством (које је, између осталог, стекао радећи у Шведској 70-их година) и погледима на свет који се донекле разликују од виђења осталих житеља села; Мирослав Живковић (слика 2), рођен 1982. године, ожењен, отац најмлађег детета у селу, тренутно запослен у фабрици „Тигар унутрашња гума“ у Бабушници и Владимир Николић, незапослени двадесеточетворогодишњак (накратко службовао у бабушничкој пошти, данас приходује од повремених, сезонских послова). Њихова казивања донекле се поклапају у погледу незадовољства тренутним стањем и забринутости за опстанак родног места.

Прейходна сазнања

Село Александровац представља још један неискоришћен природни потенцијал земље Србије. Природне лепоте лужничког краја и близина општинског центра нису довољно снажни фактори који би определили малобројне младе да живот проведу на селу. Александровац се налази на простору општине Бабушница, која у свој састав, поред Лужничке котлине, укључује и део Дерекула (Звоначки крај), Власине, Горњег Запања, а обухвата и остали планински предео (Сува планина, Големи стол, Таламбас и др.). Општина се граничи са Бугарском на истоку, а у осталим деловима са димитровградском, пиротском, белопаланачком, власотиначком и црнотравском општином.

Насеље Бабушница спада у групу млађих чифлички засељених насеља из средине XIX века. У време ослобођења од Турака, добија данашње име и постаје административни центар Лужнице. Без обзира на то, егзистирала је као мало место са само неколико стотина становника. Њен убрзани развој почео је после Другог светског рата са отварањем првих индустријских погона. Становништво општине одувек је гравитирало ка Пироту као најближем већем центру. До трасирања данашње регионалне мреже путева у Лужници водећи регионални центар била је Љуберађа. Њена позиција у клисури на сутоку Мурговице и Лужнице, у непосредној близини Комаричког вира, до ослобођења од Турака и још неко време касније, била је стабилнија и чвршћа. Постављањем данашње путне мреже, Бабушница је добила улогу и значај општинског центра (*Пиротске новине* 2008, 3).

Село Александровац спада у групу најмлађих насеља бабушничке општине. Настало је у последњим деценијама турске владавине, придружујући се започетом процесу читлучења села у овом делу Србије, с краја XVIII и почетка XIX века. Њиховим оснивачима сматрају се чифлик-сахибџије Везул и Абдул, по којима добијају првобитне називе – Везулин Чифлик (до 1890.) и Абдулин Чифлик (Абдулино) (Шантић и Мартиновић 2007, 117). У прво време, атар села Александровца био је чифлик Везуле Асановића, Турчина, који се, поред осталог, бавио и трговином на велико. Да би уредно обављао трговачке послове, али и обезбеђивао вишак пољопривредних производа за тржиште, земљопоседник је са разних страна доводио сељаке на рад; оне који су се истицали вредноћом, марљивошћу и поштењем задржавао је као сталну радну снагу. Додатно их је везивао за великопосед дајући им у приватно власништво мање парцеле земљишта, с обавезом да га отплаћују сопственим радом. На тим парцелама задржани сељаци градили су куће и доводили своје породице, поступно формирајући насеље (Златковић 1967, 23; Тодоровић 2009, 69).

По записима истраживача, један од првих досељеника био је из Дебра (Македонија), а његови су потомци житељи махале Цветановци. Други је пристигао из Лесковице (село на територији општине Бабушница) и његови су наследници населили махалу Стојадиновци. Махалу Дупчинци сачињавају потомци лозе насељеника из Дупнице (Бугарска), а махалу Живковци поколења оних који су у давнашња времена дошли из Раките, такође околног бабушничког села (Златковић 1967, 24).

Село је име Везулин Чифлик задржало све до 1890. године када се у преписци први пут помиње као Александровац. Нов назив настао је као резултат утицаја и пажње локалне власти владавине престолонаследника Александра Обреновића. У *Зборнику закона и уредаба Краљевине Србије*, страна 473, стоји Краљевски указ по којем се село, према најављеној жељи његових житеља, „од сада зове Александровац“ (Голубовић и Тодоровић 1997, 32). Такве промене у називима чињене су у жељи да се избришу називи турског порекла и трагови турске владавине.

Инфраструктурна опремљеност Александровца

Географске карактеристике и просторни изглед села

Село се налази на надморској висини која се креће у распону од 500 до 540 метара, у брежуљкастом подручју Лужничке котлине. Када је реч о климатским и хидролошким приликама, овај крај одликује нормална влажност, са годишњом количином падавина у селу од око 500–600 мл и просечним годишњим температурама од 22–23°C.

Иначе, клима читавог подручја испољава одлике умереноконтиненталне климе. Средња годишња температура ваздуха на територији целокупне општине Бабушница износи 10,3°C, најхладнији месец је јануар, са средњом температуром од –0,8°C, а најтоплији јул са 20,9°C, где годишња амплитуда температуре ваздуха износи 20,7°C. Умереноконтинентални климат подручја општине карактеришу средња температура годишњих доба: 1°C за зиму, 10°C за пролеће, око 20°C за лето и 11,9°C за јесен, док је средња температура ваздуха у вегетационом периоду (април–септембар) око 17°C.

Просечна количина падавина целе југоисточне Србије веома је мала и креће се од 700 до 800 мм. Распоред падавина је неуједначен. Најобимније падавине обично се јављају у мају и јуну, затим у октобру и новембру, а најмање у августу, септембру, јануару и фебруару. Захваљујући географском

положају, овај простор ретко кад оскудева у атмосферским падавинама. Простор је изложен утицају егејске климе, која продире кроз Љуберашку клисуру, док са Суве планине струји ваздух, који покреће облаке према Лужничкој котлини и Пироту. У Бабушничкој котлини (на дну) количина падавина износи од 580 до 600 мм; а на гребенима планинске области до преко 1.200 мм. Средња висина падавина по годишњим добима износи: у пролеће 175,9 мм, лети 170,2 мм, у јесен 143,6 мм и зими 118 мм. Просечна годишња сума падавина на подручју општине Бабушница износи 607 мм воденог таласа, с тим да је највећа у мају (87,1 мм), а најмања у јануару (33,4 мм). Падавине у виду снега на овом подручју ограничене су на период од 15. новембра до 19. априла. Дебљина снежног покривача и његово трајање варирају по годинама.

Када је реч о влажности ваздуха подручје општине Бабушница карактерише просечна годишња вредност релативне влажности од 72,2%. Највећа је у зимском периоду (80,7%), а најмања у току лета (65,9%). Облачност овог подручја није велика и у просеку износи 57% покривености неба, с тим што је најмања у августу месецу (32%), а највећа у јануару (77%) (Тодоровић 2009, 21–24).

Александровац је, у погледу просторне распоређености преосталих насељених кућа, подељен на засеоке (махале). У селу данас егзистирају четири махале: Живковци (са шест кућа) (слика 3), Цветановци (са осам кућа), Стојадиновци (са пет кућа) и Дупчинци (са пет кућа). Наслањајући се једна на другу, махале су повезане макадамским или асфалтним путем и потпуно осветљене. Некада је у селу постојало осам махала (Мартиновић 2001). Временом су се угасиле и нестале, одумирањем или исељивањем становника махале Потинци, Мијалковци, Ранђеловићи и Каравиљини (или је у њима остала тек по једна још увек настањена кућа, која се сада сматра делом њој најближе махале).

У погледу градње кућа, у Александровцу разликујемо два тренда. Становници чија су се деца у процесу деаграризације 1960-их година одселила у индустријске центре нису улагали у градњу нових кућа. Објекти у којима живе ови стари људи грађени су од тугле, непечене цигле, блата, дасака и сламе (слика 4). Девет таквих кућа данас је напуштено. С друге стране, породице чија су деца остала да живе на селу градиле су двоспратне или троспратне куће од тврдог материјала, те се у истом дворишту данас налазе „стара“ и „нова“ кућа (слика 5).

Површина села износи 1.6537 км² (дужина 1.64 км, ширина 1.01 км). Ово, како смо већ констатовали, најмлађе село бабушничке општине никада није мењало свој положај.

Саобраћајна повезаност

Од Бабушнице, у којој малобројни мештани Алесандровца прибављају сва неопходна средства, село је удаљено свега 3 км. До ње се може, осим приватним колима, бициклама или пешице, стићи и аутобусом који саобраћа четири пута дневно.

Александровац се налази на размеђи значајних магистралних и регионалних путева југоисточне Србије. Бабушница, као општински центар, смештена је у средишњем делу Лужничке котлине заузимајући својим положајем њено најзначајније и најпрометније место. Ту се укрштају магистрални пут Зајечар–Књажевац–Пирот–Лесковац и регионални пут Сврљиг–Бела Паланка–Градина.

У лужничком крају возова никада није било, те се прва најближа железничка станица налази у Пироту, на 27 км удаљености.

Аутоматска централа и сигнал мобилне телефоније, који покрива читаво село, изграђени су 2000. године. Најближа пошта налази се у Бабушници.

Стамбена и комунална ојремљеноси

Бабушничка општина у првој половини XX века (од 1900. до 1948. године) бележи константан пораст броја становника, након чега следи постепено опадање, карактеристично како за сеоско подручје, тако и за општину у целини. Послератно осипање мањим делом је последица процеса исељавања. Емиграциони талас кретао се једним делом ка Бабушници, док се другим већим делом, најпре под утицајем индустријализације, преливао изван граница општине ка другим привредно развијеним центрима и крајевима (Нишу, Пироту, Зајечару, Лесковцу). Пресељавање је захватило, првенствено, радно и биолошки најактивније становништво, доводећи у питање биолошку репродукцију и производећи изразито застаривање села (пораст старачких домаћинстава).

Процеси деаграризације и урбанизације, настали на подручју Лужнице за последњих педесетак година, условили су крупне промене: проценат сеоског становништва опао је са 85% на око 40%, док је проценат градског становништва нагло растао. Новодосељено становништво у градским насељима потиче из сеоских насеља, што је довело до смањења величине сеоских насеља. Према последњем попису из 2002. године, бабушничка општина има 15.570 становника распоређених у 53 насеља, а густина насељености износи 29 становника на један квадратни километар (*Пиротске новине* 2008, 2–3).

Интересантан је податак да је у периоду од 1879. до 1953. године село било окарактерисано као најмање село у читавој општини (Голубовић и Тодоровић 1997, 85, 88). Тренд осетног смањивања броја житеља услед исељавања или одумирања наставља се и у савремености (табела 1):

Табела 1. Попис становништва Александровца

Година пописа	Број становника
1879.	67
1921.	140
1948.	173
1953.	192
1961.	190
1971.	153
1981.	124
1991.	104
2002.	71
2011.	60

Извор: Голубовић и Тодоровић 1997, 193, као и информације прикупљене обиласком села.

Декаденција прати и старосну структуру становништва: из табеле 2 уочљиво је, с годинама, смањивање броја новорођенчади и увећавање укупног броја становника старијих од 50 година.

Табела 2. Старосна структура Александровца

Година пописа	0–14	15–64	65 и више
1961.	52 (27,4%)	123 (64,7%)	15 (7,9%)
1971.	19 (12,4%)	117 (76,5%)	17 (11,1%)
1981.	9 (7,3%)	82 (66,1%)	33 (26,6%)
2011.	2 (3,3%)	39 (65%)	19 (31,7%)

Извор: Голубовић и Тодоровић 1997, 193, као и информације прикупљене обиласком села.

У погледу стамбене и комуналне опремљености, треба нагласити да у Александровцу постоји просторни план села. Број кућа у селу данас је 35, од чега је девет напуштених и две су викендице. Поражавајућа је чињеница да од 1991. није саграђена ниједна нова кућа.

Табела 3. Број домаћинстава у Александровцу

Година пописа	Број домаћинстава
	9
1948.	25
1953.	29
1961.	31
1971.	35
1981.	39
2002.	28
2011.	24

Извор: Голубовић и Тодоровић 1997, 193, као и информације прикупљене обиласком села.

Преосталим мештанима живот у селу донекле је олакшан осветљавањем свих сеоских путева, мада не постоји ниједна уређена улица. Потпуна електрификација Александровца извршена је давне 1951–52. године.

У селу не постоји парк, али примећујемо да читава природа овог краја својом лепотом представља један велики национални парк. У вечерњим часовима, када замру активности, сеоску монотонију разбија недовољно разноврсна понуда телевизијских програма. Изузетно лош пријем телевизијског сигнала своди број доступних ТВ канала на 3 до 4, зависно од махале.

Мештани се водом снабдевају из водовода, који је спроведен из сеоских средстава самоорганизовањем житеља 1990. године, до када се у селу пила бунарска вода. Канализациона мрежа у Александровцу до данас није спроведена.

Путеви су на простору овог села локалног карактера, и то: асфалтни пут 1,5 км (изграђен 1990. године), макадам 2 км (изграђен 1975. године) и земљани пут 1 км (одувек постоји).

Сви преминули мештани села сахрањују се на локалном гробљу, о чијем одржавању брине месна заједница.

Забрињава чињеница да ни у овом делу Србије не постоји довољно развијена еколошка свест и брига о заштити животне средине. Смеће у селу одлаже се на индивидуалан начин, који подразумева паљење или стварање мањих депонија.

Привредни карактер насеља и структура становника

Када говоримо о привредном карактеру Александровца, насеље се према претежној делатности може сматрати мешовитим. Од грана пољопривреде мештани се претежно баве ратарством и сточарством, као и пчеларством (одскора) и у мањој мери повртарством (за сопствене потребе). Александровачка земља је иловача, врда, тешка за обрађивање, али плодна. Земљорадњом се бави девет мештана, занатлија и индустријских радника је двоје, интелектуалним професијама баве се троје становника, док је 21 мештанин у пензији.

Табела 4. Професионални састав становништва села

земљорадници	9
занатлије и индустријски радници	2
интелектуалне професије	3
пензионери фонда запослених	15
пензионери фонда пољопривредника	6

На школовању су један средњошколац и три студенткиње, тек је двоје деце предшколског узраста (три и шест година). Од 11 запослених, само један обавља делатност у селу, док осталих десеторо свакодневно путује на посао у Бабушницу. Проглашени технолошким вишком или због одласка предузећа у стечај, шесторо негдашњих радника из села остало је без запослења.

Иако некада познато по печалбарству (Златковић 1967, 107), оваква пракса давно је замрла у Александровцу: нема ниједног мештанина који би, зарад сезонске зараде, похрлио у неко развијеније место у Србији или иностранство.

Читав лужнички крај и само село познати су по специјалитету званом *вурда*. Овај специфични производ припрема се од овчијег, крављег или мешавине овчијег и крављег млека; мештани га данас производе искључиво за сопствене потребе.

Привредне организације

Од привредних организација у селу послује приватна стругара „Пилар Саша“ у којој је власник (мештанин села) једини запослени (слика 6). Негдашњи аутомеханичар по професији губитком редовног упошљења преоријентисао се, уз сточарске и пољопривредне послове на сопственом имању, на пружање услуга резања дрвне грађе.

Десеторо срећника стално ухлебљење пронашло је у бабушничким погонима „Лисце“, „Тигар унутрашњих гума“ и „Д-компани“. У халама ИМТ-а праве се прикључне машине за пољопривреду, а као представници текстилне индустрије послују и „Дамистил“ и „Патекс“.

Затребају ли им услуге пољопривредне апотеке, ветеринарске станице или бензинске пумпе, мештани морају да се запуте у Бабушницу.

Здравство

Остарелим малобројним сељанима неопходна лекарска помоћ најчешће не може бити пружена у родном месту. Најближа здравствена амбуланта са сталним лекаром, дом здравља и апотека налазе се у Бабушници, док се најближа болница налази у Пироту на удаљености од 27 км.

Школство

У селу данас не постоји обданиште; једино у општини налази се у Бабушници.

Некада је у Александровцу функционисала четворогодишња основна школа, отворена 1945. године. Школска зграда саграђена је 1956. године (Златковић 1967, 94). У почетку је одељење бројало петнаестак и више ђака, а у току кратког века постојања њоме је продефиловало шесторо учитеља. Престала је са радом 1960. године, због чега су основношколци на часове од првог до четвртог разреда свакодневно путовали до суседних села Драгинац (удаљеног 2 км), Камбелевац (удаљеног 3 км) и Стол (удаљеног 3 км).

Услови рада у сеоским школама бабушничке општине нису били повољни. Примера ради, постоје забележени подаци о историјату и одликама четвороразредне основне школе у Драгинцу. Почела је рад са великим закашњењем у школској 1878/79. години. За учитеља је одређен Тодор К. Алексић, писар и учитељ у кнезселској општини код Ниша, који је, поред четири разреда основне школе, завршио и два разреда богословије. У првој школској години уписано је 42 ученика у први разред и два ученика у други разред. Рад прве школе у лужничком срезу после ослобођења од Турака није био дугог даха, одлуком Министарства просвете закатанчена је октобра 1880. године (Величковић, Величковић и Пејчић 1986, 39–40). Поновно отварање доживела је 1947. године. Данас је похађа девет ученика, углавном из самог места. О школи у Александровцу не постоји сачуван запис.

Формирањем редовне аутобуске линије до Бабушнице малобројни ђаци из Александровца преоријентисали су се на Основну школу „Деспот Стефан Лазаревић“ из Бабушнице. У школској згради, изграђеној 1892.

године, данас наставу похађа 600 ученика које поучава 55 квалификованих наставника (слика 7). У засебној школској згради, саграђеној 1961. године, функционишу и одељења гимназије, техничке и текстилне школе: са стотинак ђака ради 26 наставника (слика 8).

Културне институције

У селу не постоји задружни дом. Дом културе, библиотека, биоскоп и музеј налазе се у Бабушници.

Најближа црква налази се у суседном, два километра удаљеном, Драгинцу. Међутим, смрћу локалног свештеника, црква је припала бабушничком пароху који готово да је и не обилази, тако да практично више није у функцији. Најближи манастир налази се у селу Горчинце (удаљеном 6 км).

Објекти физичке културе

У селу нема никаквих објеката физичке културе. Најближи фудбалски објекат изграђен је 2010. године у Драгинцу. Од осталих спортских објеката мештанима су у Бабушници доступни терени за: кошарку, рукомет и одбојку (из 1995. године). Као спортска дворана, за одбојку се од 1965. године користи спортска сала основне школе у Бабушници.

Друштва и удружења

У селу постоји месна заједница, а месна канцеларија налази се у два километра суседном Столу.

У Бабушници постоји неколико спортских друштава која бележе дугу традицију постојања (табела 5).

Табела 5. Спортска друштва у Бабушници

Назив спортског друштва	Година оснивања	Број чланова
ФК „Лужница“	1925.	150
Стонотениски клуб „Лужница“	1969.	50
Карате клуб „Тигар“	1979.	70

Од 1973. године започело је са радом културно-уметничко друштво „Младост“ и данас броји 30 чланова. У општинском центру постоји и риболовачко удружење „Млади рибар“ и ловачко друштво „Зец“.

Трговина

Најближа трговинска радња мешовите робе налази се у Драгинцу. Пекара, месара и уређена пијаца налазе се у Бабушници. Својеврсну традицију представља неговање понедељка као пијачног дана; у жаргону, становници општине називају га „сусретима села“. То је дан када се на једном месту могу срести рођаци и познаници из најудаљенијих села бабушничке општине. Једни су ту због куповине најосновнијих животних потрепштина, а други да би прекинули монотонију свакодневног живота у готово напуштеним селима.

Угоститељство и остале услуге

У селу не постоји ниједан угоститељски објекат, па млађи мештани на дружење одлазе у бабушничке кафане „Ас“, „Славуј“, „Тројка“, „Нина“, али и кафиће „Скај“, „Елита“, „Лион“, „Ројал“.

Од туристичких места бабушничке општине надалеко позната Звоначка бања налази се на 30 км источно од Бабушнице (27 км од Александровца). Позната је као бањско-климатско лечилиште. Звоначка бања својом околином и температуром воде од 30°C, која лечи ишијас, главобољу и обољења нервног система, пружа изванредне могућности за излете, планинарење, лов и риболов, тиме и развој сеоског туризма.

Хотел „Мир“ радио је до 2007. године. Са 120 лежајева, отвореним и затвореним базеном и осталим садржајима знатно је допринио унапређењу и развоју туризма овог краја. Из непознатих и неразумљивих разлога, зграда хотела је одлуком нових власника потпуно руинирана и претворена у сметлиште. Тек прошле године реновиран је отворени базен.

У Александровцу и Бабушници не постоји сервис за поправку пољопривредних машина, док у Бабушници послују: сервис за поправку апарата за домаћинство, фризер, банка и мењачница.

Обнова и развој села

Слика данашњег Александровца суморна је. Карактеришу га 11 напуштених кућа, четрдесетак остарелих мештана и свега 15 младих људи, чија су визија будућности и перспективе живота у селу прилично магловите; заснива се на ослањању на сопствене снаге и неверицу у помоћ институција. Сеоским сокацима данас прошета по који замишљени мештанин, а некада је врвело од људи. И путника намерника, попут наше посете, све је мање.

Једино место окупљања малобројних мештана представља прошле године обновљена зграда давно затворене четворогодишње основне школе (слика 9). Реновирање је обављено средствима и ангажовањем самих мештана, а припомогла је и општинска управа. Да још увек има живота у селу, осети се на прослави Нове године 2. јануара, која се три године уназад организује баш у обновљеним школским просторијама. Тада се мештани окупе и уз музику, иће и пиће прослављају почетак нове календарске године, надајући се неким бољим временима. Док је четворогодишња основна школа била у функцији, учитељи су сваке године организовали приредбе поводом новогодишњих прослава, након чега би уследиле игранке до касних ноћних сати. А некада су се, на истом месту, игранке организовале током летњег и зимског распуста, спонтаним окупљањем младих.

Још једна прилика у години за заједничко састајање јесте прослава Св. Илије, 3. августа. Тада се, опет уз музику и богату трпезу припремљену рукама вредних домаћица, обележава сеоска слава. Међутим, ионако малобројни млади из села као да су изгубили интересовање и углавном не посећују обележавања два поменута датума, остављајући их на практиковање старијим генерацијама. А слика је само пре пар деценија била сасвим другачија...

Старине и старице са сетом се сећају срећнијих времена када су гостинске собе биле недовољне да приме госте из редова рођака и пријатеља у време сеоских литија. По двориштима и шљивицима нуђено је иће и пиће, кључало је од приче, смеха и веселе дечје граје. У селу је постојала традиција да се, вече уочи централне прославе, припремљена храна односи на Крст: услед недостатка цркве, за ритуал је коришћено свето место са записом (слика 10). Том су приликом, чак, организоване игранке уз музику са грамофона. У Александровац би се сјатили многобројни млади из суседних села, а славље је трајало до ране зоре. Сутрадан, након славског ручка, у селу је сваке године организован *сабор*, са игранком, турниром у малом фудбалу, трубачима, бомбонцијама, продавцима лубеница, диња... Журило се са славским ручком, баш да би се што пре отишло на сабор. И за Ђурђевдан се у Александровцу организовала велика гозба на Крсту, гласови и песме проламали су се до касно у ноћ. Таква пракса одавно је

замрла. Иначе, на Крсту су до пре једне деценије постојала три огромна храстова дрвета, по којима је Александровац био препознатљив. Ови храстови представљали су својеврсне громобране: мештани памте да је у току једне кишне ноћи у један од храстова ударило чак 16 громава.

Још један вид забаве некада је постојао у селу. Након изградње бране 90-их година истеклог века на сеоској речици Балван направљено је купалиште на коме су деца из Александровца и суседних села налазила спас од летњих врућина. Купалиште је данас готово заборављено, напуњено муљем и урасло у шибље, а речица готово сасвим пресушила (слика 11). Стари оронули мост који води преко речице Балван ка сеоском гробљу, преко кога је било готово немогуће безбедно прећи, обновљен је напорима општинских власти крајем 2008. године (слика 12).

Данас је живот у Александровцу у друштвеном и материјалном смислу знатно тежи. Проблеми које мештани сматрају најважнијим јесу беспомоћност, све мање младих људи и погоршавање здравственог стања становништва. Такве социјално-економске прилике одликују и друга насеља у бабушничкој општини.

О унапређивању села брине стара месна заједница, настојећи да у сарадњи са мештанима колико-толико олакша тегобну свакидашњицу. Највећи проблем који је пре 20 година морио Александровчане била је изградња асфалтног пута, а данас су то отварање продавнице и увођење канализационе мреже. Село је раније често организовало радне акције, уз материјална издвајања мештана. Из средстава самодоприноса 1990. године асфалтиран је пут, уведена водоводна мрежа и телефонска линија, 2010. обновљена је школска зграда, а током јуна 2011. завршени су радови на реконструкцији пропусног канала на махалском путу за Стојадиновце (слика 13). Подвучимо: најважнији резултати остварени пре две деценије година били су изградња асфалтног пута и увођење телефонске линије, док се данас Александровчани поносе обновљеном вишенаменском зградом некадашње четворогодишње основне школе! Упркос свему, видна је забринутост и беспомоћност локалног становништва за судбином свога села.

По предузимљивости и иницијативи за унапређење живота у селу издваја се председник месне заједнице Стаменковић Слободан Баја. Као повратник из иностранства подстицао је реализацију различитих идеја међу комшијама у родном месту. Једна од њих била је покушај покретања сеоског туризма, о чему сведочи сачињена својеврсна етнолошка збирка у дворишту (слика 14). Најчешћим препрекама испостављала се незаинтересованост мештана, непроходност сеоских путева и недостатак материјалних средстава. Његова визија развоја Александровца огледа се, пре свега, у напретку Бабушнице као општинског центра из кога околна села црпу неопходну животну снагу.

Наш други казивач, Мирослав Живковић, своју будућност не везује за Александровац. Тренутно запослење у Бабушници, трогодишње дете и жена без посла нагоне га да се, иако има решено стамбено питање (родитељи су му саградили двоспратну кућу), у блиској будућности трајно настани у новом дому у Бабушници.

На сличан начин размишља и Владимир Николић; нежењен је, живи код родитеља који га издржавају и нема сталан посао. Његови планови везани су за пресељење у неко индустријски напредније место, уколико не успе да пронађе трајно запослење у Бабушници. И њему су, као сину јединцу, родитељи саградили кућу. Узалуд, изгледа.

Постоји план развоја села. У наредном периоду радиће се на: насипању сеоских путева, изградњи капеле на сеоском гробљу и реконструкцији кружног пута који спаја Александровац и суседна села. Видеће се шта ће од тога бити реализовано и куда ће ићи даљи „развој“ Александровца, развој који без већих материјалних улагања и јасне аграрне политике остаје сасвим неизвештан.

Уместо закључка

Са готово сваким трећим напуштеним домом и последњим инфраструктурним улагањима датираним пред распад старе Југославије, четрдесетак остарелих ратара и пољопривредника и свега 13 резигнираних младих људи води монотон живот, судбински везан за функционисање општинског центра у Бабушници. Са једном приватном стругаром и обновљеном зградом четворогодишње основне школе, коју је некада похађало петнаестак ђака, а сада представља место спорадичног окупљања малобројних мештана, без цркве или манастира, културних институција, објеката физичке културе, трговачких, угоститељских или услужних објеката – беспомоћни и апатични становници присуствују поступном одумирању сопственог села. Драстично умањен наталитет, интензивне миграције на релацији село–град, сенилизација постојећег становништва, пресахле привредне активности – нису подстицајне основе будуће демографске обнове, опстанка и развоја Александровца.

Литература

- Величковић, Верица, Будимир Величковић и Векослав Пејчић. *Основна школа у Бабушници*. Бабушница: Основна школа „Иво Лола Рибар“, 1986.
- Географија Горњег Понишавља и Лужнице. *Пиројске новине*, број 3, 19. септембар 2008.
- Географија Горњег Понишавља и Лужнице. *Пиројске новине*, број 4, 26. септембар 2008.
- Голубовић, Петар и Негован Тодоровић. *Демографски развој Лужнице*. Ниш: Просвета, 1997.
- Ђорђевић, Велимир. *Животним стазима моје генерације*. Бабушница: Народна библиотека, 2005.
- Златковић, Ђура. *Зла времена – монографија Лужнице (1876–1945)*. Бабушница: Народни универзитет и Савез бораца НОР-а Бабушница, 1967.
- Манић, Драгослав Форски. *Лужница – монографија у слици и речи*. Београд: СПРИНТ, 2001.
- Мартинковић, Марија. „Бабушница“, у *Географска енциклопедија насеља Србије*, књига 1. Београд: Географски факултет и Стручна књига, 2001.
- Тодоровић, Драган. *Лужница – географски приказ*. Врање: Клуб младих уметника „54“, 2009.
- Шантић, Даница и Марија Мартиновић. *Насеља Лужнице – географско-историјска и просторно-демографска трансформација*. *Гласник српској географској друштва* 87, број 2 (2007).

Слика 1. Слободан Стаменковић Баја, председник Месне заједнице
Александровац у својим просторијама у делу обновљене зграде некадашње
основне школе (М. Цветковић, 2011)

Слика 2. Истраживач у дому једног од казивача (слева):
Негован Станковић, Марија Станковић, Никола Станковић, Немања
Станковић, Марија Цветковић, Нена Живковић, Андрија Живковић
и Мирослав Живковић (М. Цветковић, 2011)^[56]

[56] Казивача смо затекли у тренутку када је у посету родитељској кући дошла његова рођена сестра са породицом, удата у суседном селу Камбелевац. Он у наручју држи Андрију Живковића (три године), најмлађег житеља Александровца.

Слика 3. Поглед на махалу Живковци са брда махале Стојадиновци
(М. Цветковић, 2011)

Слика 4. Изглед једног од сеоских домаћинстава житеља чија су деца
мигрирала у градску средину, домаћинстава која су након смрти
сељака опустела (М. Цветковић, 2011)

Слика 5. Изглед „живих“ домаћинстава у Александровцу (М. Цветковић, 2011)

Слика 6. Приватна стругара „Пилар Саша“ у Александровцу (М. Цветковић, 2011)

Слика 7. Основна школа „Деспот Стефан Лазаревић“ у Бабушници, зграда лево – од првог до четвртог разреда и зграда десно – од петог до осмог разреда (М. Цветковић, 2011)

Слика 8. Зграда средње школе у Бабушници (М. Цветковић, 2011)

Слика 9. Реновирана зграда некадашње четворогодишње основне школе у Александровцу (М. Цветковић, 2011)

Слика 10. *Крст* – сеоско свето место са записом (М. Цветковић, 2011)^[57]

[57] На запису из 1902. године написана су имена тадашњих мушких житеља села.

Слика 11. Брана на сеоској речици Балван (М. Цветковић, 2011)

Слика 12. Обновљен мост преко речице Балван (М. Цветковић, 2011)

Слика 13. Пропусни канал на махалском путу за Стојадиновце (М. Цветковић, 2011)

Слика 14. Етнолошка збирка Слободана Стаменковића (М. Цветковић, 2011)

Александровац (Бабушница)

Резиме

У подножју Суве планине, у делу Лужничке котлине, на петстотинак метара надморске висине и десетак минута аутобуске вожње од Бабушнице, укотвио се Александровац са своје четири махале. Са готово сваким трећим напуштеним домом и последњим инфраструктурним улагањима датираним пред распад старе Југославије, четрдесетак остарелих ратара и пољопривредника и свега 13 младих људи води монотон живот, везујући свакодневну егзистенцију за функционисање општинског центра. Са једном приватном стругаром и обновљеном зградом четворогодишње основне школе, коју је некада похађало петнаестак ђака, а сада представља место окупљања малобројних мештана, без цркве или манастира, културних институција, објеката физичке културе, трговачких, угоститељских или услужних објеката – беспомоћни становници присуствују поступном одумирању сопственог села.

Кључне речи: Александровац, Бабушница, југоисточна Србија, неразвијено село, Св. Илија.

Aleksandrovac (Babušnica)

Abstract

At the foot of Suva Planina, in the part of Lužnica valley, at some five hundred meters above sea level and ten minutes from Babušnica by bus, lies Aleksandrovac with its four mahalas. With almost every third home abandoned and last infrastructural investment dating back to before the dissolution of former Yugoslavia, forty aged peasants and farmers and only 13 younger people lead a monotonous life, connecting their everyday existence with the activities of the municipal centre. With a single private sawmill and a renovated four-grade primary school, with up to fifteen pupils back in the day, which now represents a gathering place for few inhabitants, without a church or a monastery, cultural institutions, physical education facilities, trade, catering or service facilities – the helpless inhabitants witness a gradual withering away of their own village.

Key words: Aleksandrovac, Babušnica, Southeastern Serbia, undeveloped village, St. Ilija.